

GARNIZOANA DIN BOR

Capitolul VIII

Traducere din maghiară de **Paul Daszkal**

Tehnoredactare de Andrei Gancz

*În memoria tatălui meu, **Bernat Daszkal**,
deportat în lagărul de muncă forțată la Bor
Paul Daszkal*

Aspectul șoselei s-a schimbat. Alergau camioane încolo și încioace, cărau cele mai diverse lucruri, de la arme la obiecte de mobilier. Fără îndoială, a pornit lichidarea finală. Irevocabilă. – Dacă nemții încep ceva, nu se lasă, asta nu e joacă, la nemți nu e obiceiul de a se retracta. Cel puțin deocamdată. La totști nu se putea observa nimic după aparențe.

La vizita medicală toți s-au angajat pentru a efectua drumul. Cei cu picioarele rănite, șchiopii, epuizații, înfometații, toți.

Ce va fi pe drum? Va veni vreo bucătărie cu noi? Am primit răspuns și la asta. Se vor distribui alimente negătite. Fiecare va primi o porție de fasole, mazăre, marmeladă, ceapă. Nu va veni nicio bucătărie cu noi, noi va trebui să gătim, individual.

Încă un ultim bărbierit, ba încă și o ajustare de frizură – părul începuse să ne crească binișor, – încă o ultimă încercare la spălător, la dușuri, – și încă un pachet de tutun, încă o pâine, să fie din belșug. Ne ridicam cântărind rucsacurile, să vedem dacă nu sunt prea grele. – Ne așteaptă un drum lung. Eventual ne vom ușura bagajele aruncând ceva boarfe, dacă nu vom mai putea, dar trebuie să ducem mâncare destulă, asta e cea mai importantă, orice altceva este mai puțin necesar.

Spre seară s-a răspândit vestea că vom merge din Bor cu trenul, către Zaječar, afară din Serbia. Oricum, ar fi fost un drum greu pe jos. Cine știe câți ar fi cedat pe drum, chiar și fără bagaje, darămite cu rucsacurile grele.

Era bătător la ochi că toată mobilizarea și pregătirile de plecare nu ajungeau la noi prin ordine oficiale. Mereu doar „au trimis vorbă”, mereu doar câte un delegat alb, ori un conțopist aducea noile dispoziții. Doar știam că la armată toate se petrec la ordin, dat la adunare regulamentară. Însă abia de-i vedeam pe gardieni, și nici pe ofițeri. Și majurul doar a distribuit bocancii, fără palmui și fără atârări.

Numai vremea de-ar rămâne așa. Senin, uscat, vreme de sfârșit de vară. Nici cald, nici frig. Minunată pentru marș. Până jos la Bor sunt treizeci de kilometri, și cine știe, într-adevăr vom fi duși cu trenul? Sunt destule vagoane acolo? Se zvonea că primii vor fi duși italienii, prizonierii de război. Pe ei urma să-i ducă în Germania. Puteau fi vreo zece mii. Un efectiv mare. Apoi noi, evreii, șase mii. Trei mii în Bor și trei mii în taberele din munți.

A treia zi am auzit strigăte puternice. Am alergat îmbulzindu-ne afară în curte. La gard se înghesuia deja o mulțime de oameni.

– Vin! Vin! Vine prima tabără!

De sus venea pe șosea o mulțime întunecată.

Care din tabere e asta? – Bineînțeles, cea mai de sus.

Erau italieni. Cea mai de sus tabără italiană, mărșăluiau în jos, în direcția Bor.

În sfârșit! S-au urnit lucrurile!

Coloană pestriță. Grămadă murdară, zdrențuită, cu boccele, roabe, transpirați, prăfuiți, – pașii!

Da, asta e deja pașii! Pașii serios! – Vezi, așa arată pașii-ul adevărat!

Urlete, strigăte, fluturat de pălării, salutări prin gardul de sârmă. Mulți s-au oprit pentru apă. Am alergat după ploști. Cândva, nu așa demult, a fost invers. Italienii ne aduceau nouă apă, de după gardul de sârmă ghimpată. – Urale zgomotoase, râsete fericite: acasă! Mergem acasă! Trăiască! Evviva!

Apoi un nor de praf a înghițit mulțimea.

În aceeași zi a mărșăluit încă o tabără italiană prin fața noastră. Socoteam când ne vine nouă rândul. O zi-două cel mult.

A doua zi a fost liniște. Am fost foarte triști. Credeam că se anulase plecarea.

Dar în ziua următoare a sosit prima tabără evreiască. După câteva ore următoarea. Asta a înnoptat la noi. Veneau de la Laznica, parcurseseră deja patruzeci de kilometri. Multe fețe cunoscute, mulți buni prieteni s-au reîntâlnit aici. S-au năpădit unii pe alții cu întrebări. – Cum ați trăit, ce ați lucrat, cum ați fost tratați, câți sunteți?

Lipseau cam o sută optzeci de oameni. Rămăseseră în urmă încă de la plecare. Iar comandantul lor, un locotenent major, i-a lăsat să fugă.

Cine putea spune dacă făcuseră bine? Cine știa ce era mai înțelept: s-o tai acum, ori să mărșăluiești cu gardienii, acasă?

– Doar ne duc acasă, de ce ar trebui să evadăm acum? Ar fi cea mai mare nechibzuință...

– De neînțeles. Păi comandantul vostru, locotenentul major Nagy, doar are responsabilități, trebuie să dea socoteală pentru fiecare om! Cum adică le-a îngăduit să fugă celor o sută optzeci de băieți? Ce a spus?

– Nimic. A zis că cine rămâne în urmă, o face pe proprie răspundere.

– Asta a zis? Nimic altceva?

– Nimic altceva.

Nu pricepeam. Ceva nu era în ordine. În creierile noastre agitate s-au înfiripat gânduri și griji sumbre. – Păi dacă e pe-așa, atunci... Nu îndrăzneau s-o spunem, fiecare aștepta s-o spună celălalt...

... atunci ne pot omorî liniștiți. Eventual motivează că am rămas în urmă. Pe propria noastră răspundere...

... atunci totuși este vorba de fugă! Nicidecum de o retragere organizată. Atunci poate de aceea ne adună pe toți în Bor, ca să termine cu noi. Poate doar aceia vor scăpa cu adevărat, care vor rămâne în urmă. Poate din omenie a închis ochii comandantul ăstora.

Și fenomenul neliniștitor că nu exista niciun ordin... Totul se petrecea pe bază de comunicări.

Și mai sus de noi nu mai era nicio tabără, deja era rândul nostru, iar noi încă nu porneam.

De zile întregi liniște. Începeam deja să ne atingem de proviziile pregătite pentru drum. Se încurcau socotelile, cu țigările, cu pâinea, cu tot.

Și, în sfârșit, încolonarea! Încolonarea!

Majurul. Majurul și-a reluat vechiul ton.

– Sigur că da, jidanii împuțiti au crezut că o să plece, că o să fie acuși acasă, în mama lor...!

Lent-colonelul fusese la noi în prealabil, în vizită. – Lent-colonelul sabotează transportarea noastră acasă! La presiunea nemților. Nici pe la Zaječar nu se mai putea merge. Calea ferată era din nou în mâinile partizanilor. Și de sus, dinspre șosea, partizanii se apropiaseră mult. Majoritatea taberelor evacuate de sus erau deja în mâinile lor. Lent-colonelul tot târăgănașe pornirea. Dacă porneam atunci, imediat când venise ordinul din Ungaria, poate mai puteam pelca.

Și s-a pornit și ploaia. S-a stricat și vremea.

Todțiștii s-au sălbăticit. La împachetarea lor, la inventarierii ne mânau, ne loveau, trăgeau cu arma, ne pălmuiuau. Majurul așîșderea.

Rupți de oboseală, frânți, nimiciti sufletește, stăteam întinși serile în barăci.

Adunarea pentru cină. Distribuirea cinei se făcea în silă, când pe lângă gard au duduie câteva mașini blindate nemțești, încărcate cu militari cu căști.

O împușcătură. S-a repetat. O nouă împușcătură. Din pădure. Apoi răpăit de armă automată, focuri de pistol-mitralieră...

– Înăuntru în barăci! Fiecare în baraca lui! – a răsunat ordinul. Todțiștii și garda au alergat după arme, iar noi am fugit în barăci. La câțiva pași de noi se înfingeau gloanțe în colb.

Din pădurea de deasupra taberei, partizanii trăgeau în blindatele germane.

Garda s-a postat în buncărele din lemn, de acolo trăgeau către pădure. Sub pedeapsa de a fi împușcați pe loc, nouă ni s-a interzis să ieșim din barăci. Ne-am culcat pe burtă. Și în jurul nostru loveau gloanțele și răpăiau armele automate.

Era noapte întunecată când a încetat lupta. Dintre gardieni nu era nimeni rănit. La blindatele germane, așa se spunea, erau mai mulți morți și răniți. N-am văzut. Nu am putut vedea.

Dimineața s-a răspândit vestea că dintre albi, cei care erau pe jumătate evrei și cei care făcuseră armata, vor primi arme.

În scurt timp, câțiva au și primit. Și Xaverius. Xaverius era cel pe care la Jászberény, la încorporare, colonelul Zentay îl chemase la el pentru ceva. Se prezentase regulamentar: „Domnule colonel! Reisz Xaverius Ferenc, raportează supus.”

– Ceee? Xaverius? De ce nu de-a dreptul Isus Cristos?!

– Raportează supus, l-am primit la botez...

– La botez?! Apăi atunci alătură-te evreilor albi de acolo!

Și la amiază a venit ordinul: la ora două pornește tabăra, jos la Bor.

Ploua mărunț. Pentru toțiștii au sosit camioane. Gardienii și noi am pornit pe jos. Inițial am primit pauze de odihnă. Câteva minute la o oră. Apoi s-a întezit ploaia. Nu se putea să ne oprim. După trei ore de marș fără odihnă ne trăgeam deja foarte greu picioarele. Povara oricum grea din spinare și de pe umeri o simțeam din ce în ce mai grea, totul se îmbibase cu apă. Ne șiroia ploaia de pe șepci pe gât, dedesubt pe corp, în bocanci ne plescăia apa, cui nu i s-a înmuiat talpa, i s-au udat carâmbii. Ne clătinam. La cea mai mică ciocnire unul de altul, ceea ce în marea mulțime era inevitabil, dacă rucsacul vreunuia se ciocnea de al celui care mășăluia alături, ne pierdeam echilibrul. Era deja întuneric beznă, trecuse de ora opt. Veneam de aproape cinci ore de la ultimul repaus, fără întreruperi, în ploaia torențială, când în sfârșit a apărut Borul. La marginea orașului a fost oprită coloana. Pentru ce? Nu se știa. Am stat cam o oră. Deja nu mai simțeam oboseală, deja nu mai simțeam ploaia. Coloana a pornit din nou. După un marș de încă o oră, am sosit. Unde? Undeva. Nu vedeam pe întuneric. Dar am sosit, desigur, deoarece coloana s-a oprit, apoi ne-au mânat într-un loc întunecat beznă. Era un fel de clădire, așa bănuiam, căci a trebuit să intrăm printr-o poartă. Mulțimea s-a oprit. Era un acoperiș deasupra noastră, asta am simțit, pentru că nu mai cădea ploaia pe noi.

O lanternă a țâcănit și a proiectat un fascicol puternic deasupra capetelor noastre.

Era plutonierul Barcza. Micul plutonier. El s-a îndurat de noi.

Eram într-un hambar uriaș. Urme de cunoscutele paturi din lemn ici-colo, sparte, distruse. Altfel doar pământul gol.

Gunoii, murdărie, noroi și putregai pe pământ. Lanterna s-a stins. Am rămas acolo în întuneric. Fiecare s-a așezat pe jos, acolo unde stătea. Uzi, uzi leoarcă ne-am întins pe pământ. Din păturile noastre se putea stoarce apa. Cu ele ne-am acoperit.

Dimineața am putut vedea unde suntem. Într-una dintre multele tabere de barăci din Bor. Trei barăci uriașe, despărțite prin câte o curte îngustă, și în fiecare baracă era câte o tabără strămutată din munți. Eram aproape o mie cinci sute.

În rucsacurile noastre nu rămăsese uscat nici măcar un capăt de batistă, darmite să-ți poți schimba lenjeria. Spre norocul nostru a răsărit soarele, ne-am îngrămădit și ne-am înghesuit în curtea îngustă, stăteam în băltoace și am încercat să ne uscăm lucrurile și pe noi înșine.

Am petrecut două săptămâni în acel loc mizerabil. Doar această tabără avea bucătărie și aici veneau, cu excepția taberei Berlin, toate taberele coborâte din munți. Cam trei mii de oameni. Trei mii de oameni stăteau la coadă pentru micul dejun, prânz, cină. O singură distribuie dura trei-patru ore.

Majurul a intrat în funcțiune. A preluat comanda peste tot. Și pălmuia. Aici s-au adunat și gardienii celorlalte tabere. Nici ei nu au rămas mai prejos în ce privește bătăile. Noaptea nu mai știam unde să ne refugiem. Înăuntru în barăci era imposibil de rămas din cauza ploșnițelor. Cădeau de sus peste noi cu miile, de îndată ce adormeam că ne-am culcat. De parcă ne împungeau cu ace, trupurile ne ardeau, aveam mâncărimi din creștet până în tălpi, peste tot. Să ieșim! Să ieșim! Cine cum putea, stătea pe afară în curte. Însă aici persista amenințarea bătailor. Garda bătea și lovea toată noaptea oamenii. Cu mâna, cu piciorul, cu patul puștii. Nu se putea merge la latrină. Se sălbăticeseră, nu mai aveau formă umană. Lent-colonelul venea des să viziteze barăcile.

În timpul zilei, cei mai norocoși erau duși la muncă. Nemții aveau nevoie doar de douăzeci, treizeci sau o sută de oameni. Aici nu toțiștii ne puneau la muncă. Era Wehrmachtul. Ne duceau la periferia orașului la construit fortificații, întins sârmă ghimpată, săpat de șanțuri. Se pregăteau de apărare. Era bine și liniște printre ei. Erau politicoși, îngăduitori, răbdători. E adevărat că flămânzeam, dar preferam să lucrăm înfometate, decât să fim în iadul dinăuntru. Rația zilnică de pâine ni s-a redus la o sută cincizeci de grame. O felie de pâine. Asta era hrana noastră pe o zi întreagă. Și ceva lături diluate la prânz și altele și mai groaznice seara. Inițial ne mai dădeau dimineața un pic de marmeladă și margarină, apoi ni le-au anulat și pe acelea. Personalul nostru de la bucătărie făcea rost și aici de hrană. Piața „neagră” de alimente a ajuns la cote neatînse până atunci. Ici-colo se mai putea plasa câte un ceas de mână, la un sfert de preț. Și o cămașă, ori o izmană: la prețul a douăzeci de țigări. Câțiva din ortacii noștri ieșeau la lucru în brutăriile din oraș. Aștia furau de acolo câteva pâini și le aduceau în tabără. Cei o mie cinci sute de oameni se luptau zilnic pentru cincisprezece-douăzeci de bucăți. Prețul pâinii de un kilogram a sărit la patru sute de dinari.

În Bor, mina și unitățile de prelucrare stăteau. Totul era gol, rece și părăsit. Doar Wehrmachtul mai dădea de lucru la periferie, la fortificări. Zvonurile se răspândau unul după altul. – Garda își ia tălpășița la noapte, – era una din veștile „sigure”. – Lagerführer-ul de aici, un băiat neamț tânăr, blond, își face deja bagajele! Se golește depozitul! – Mâine pornim! – Conform unei vești primite din sursă „sigură”, poimâine pornim! – Nu se pornește decât săptămâna viitoare! – Mai întâi vor fi transportați prizonierii italieni!

Și din toate aceste știri nu se adevărea nimic. Doar atât că, sub conducerea majurului, garda lovea și bătea, că ne chinuiau zilnic ore întregi cu așa-zise exerciții de disciplinare, și că a trebuit din nou să ne tundem la zero. Acel păr ce începuse să crească, mijit, frizura noastră mult dorită și îngrijită.

Dincolo, în tabăra Berlin, unde de mai bine de un an și jumătate sufereau ortacii noștri, într-una din dimineți, la spălător, s-a iscat o bătaie. Un băiat doar în izmene și în rest dezbrăcat, și-a împins ortacul din fața robinetului. S-au încăierat. S-a aflat că cel doar în izmene era un gardian.

La raport, ortacul s-a apărât că nu l-a recunoscut pe militar, acesta fiind dezbrăcat, a crezut că e ortac la muncă și de aceea nu i-a dat întâietate la robinet.

- După față nu l-ai recunoscut?
- Nu. Nu l-am recunoscut.
- Dar totuși l-ai fi putut recunoaște, dat fiind că avea părul lung.
- Raportez supus, și nouă ne-a mai crescut părul.

Și majurul a dat ordinul. Cei șase mii din detașamentele de muncă au trebuit să se tundă din nou la zero.

Afară la muncă pentru Wehrmacht, o dată, din greșeală – o nepotrivire de ceas – am încetat lucrul mai devreme cu o oră. Am vrut să ne retragem. Șeful de echipă, un Oberfeldwebel¹, ne-a oprit.

- Încotro, domnilor?
- Am spus că e timpul, mergem în tabără.

Am descoperit că ceasul nostru nu funcționa bine. Oberfeldwebel-ul era vizibil încurcat.

– Vă rog, domnilor, nu mi-o luați ca șicanare, știu că dumneavoastră lucrați conștiincios, dar eu trebuie să raportez exact cât ați realizat și în cât timp... dar mă rog, plecați, dacă tot ați pornit.

Nu e de mirare că din ce în ce mai mulți și-au dat seama: nu se poate rămâne în tabără, mai bine să se prezinte voluntar la muncă.

La faptul că politețea și curtoazia Wehrmachtului era doar o momeală și o păcăleală, că după aceea SS-ul se va ocupa de noi, în situația noastră nenorocită nici nu ne gândeam.

De altminteri, nici disciplina militară a Wehrmachtului nu era de disprețuit. Ei, în loc de atârănare, îl expuneau pe vinovat la soare. Militarul, echipat complet, gata de marș, cu manta, raniță și cu masca de gaze pe figură, trebuia să stea în plină arșiță cu picioarele depărate, nemișcat, o oră sau două, cine cum era pedepsit. Nu era permis să se miște. La câte o jumătate de oră, cât primea o gură de apă, își putea scoate masca, apoi trebuia să și-o pună la loc. Mai mult de o oră nu rezista nici cel mai puternic. Cădea leșinat. Îl apucau, îl culcau pe o bancă și nu se mai interesau de el până nu-și revenea singur.

¹ Plutonier major (lb. germ., n. tr.).

Din tabere i-au adunat pe albi ce erau doar pe jumătate cu sânge evreiesc și cu stagiul militar satisfăcut. I-au dus la instrucție militară. Erau destinați să completeze garda.

După două săptămâni de mizerie a sosit vestea că patru mii de oameni vor porni încă la noapte. Pe șosea. Înapoi, pe lângă taberele din munți, mai departe, în direcția Belgrad.

Care patru mii? Cum așa patru mii? Și de ce doar patru mii?

Din tabăra mare, din tabăra Berlin, urmau să pornească primii cei trei mii de băieți cu vechime în Bor, care sufereau deja de un an și jumătate aici. Băieții aduși din provincie. – Așa e drept! – Ei au suferit cel mai mult, ei să fie primii și la plecarea acasă! – Și următoarea mie?

Următoarea mie urma să fie dintre cei trei mii ai noștri, din Pesta. În primul rând urmau să plece cei pe jumătate evrei, cei cu armata făcută și alții, cu noroc, desemnați de lent-colonel, ieșiți câștigători în jocul soartei.

Patru mii de băieți fericiți!

Și ce urma să fie cu noi? Cu cei două mii rămași?

Cine putea ști! Se spunea că în curând urma să pornim și noi după ei. Ei urmau să fie cercetașii. De succesul călătoriei lor depindea pornirea noastră. Dacă reușeau să-i treacă nestingherit prin Serbia, fără ca partizanii să-i rețină...

Iarăși vești de groază. – S-ar putea ca pe noi să nici nu ne mai ducă acasă, ne ucid aici! Transportă acasă 4.000 de oameni, poftim, au îndeplinit ordinul ministrului apărării, mai mulți nu sunt, pe ceilalți i-au omorât partizanii, ori au murit, ori ne rezolvă cu alte explicații, și ne lasă aici pentru Gestapo...

Au rămas pe loc două mii de evrei la muncă, disperați, circa cincizeci de gardieni, în frunte cu majurul, lent-colonelul, locotenentul nostru, doi locotenenți majori, dintre care cel care îi lăsase să fugă din tabăra sa pe cei o sută optzeci de oameni, și plutonierul nostru. Patru mii de fericiți și garda lor au pornit în noaptea aceea. Dimineața noi am mers în tabăra Berlin, cei rămași, două mii de oameni. Astfel deci toți evreii la muncă în Bor erau într-un singur loc.

Iarăși împachetare, pregătire. Goană după articolele de strictă necesitate. Dacă e posibil de făcut rost de ceva mâncare, țigări. Și aici se găseau conserve din belșug. Din stocul armatei. La prețuri duble ori triple față de cele de până atunci. Foița de țigară era deja de domeniul trecutului. A fost înlocuită cu hârtie igienică.

Alergam între cele trei barăci, ne căutam unii pe alții, să vedem cine are ceva de vânzare ori de schimbat. Cei care mergeau la muncă tot aduceau câte ceva înăuntru din când în când, vorbeau pe drum cu sârbii, cei mai norocoși mai apucau ceva ardei, ceapă, struguri, porumb. Iar cei inimoși, ori profitorii, își cedau surplusurile.

Cineva căuta bretele pentru pantaloni. Repede s-a găsit un vânzător. Au negociat. Ortacul le-a preluat, și-a descheiat haina și a arătat: – Uite ce zdrențuite sunt deja ale mele! A trebuit să-mi cumpăr, dacă se rup pe drum? Iar curea de pantaloni nu sunt în stare să port.

Apoi, cu un zâmbet misterios, a continuat:

– Dar dacă și astea se rup, nu mă deranjează.

Și-a vârât mâna în buzunar și a scos o a treia pereche de bretele. Fără cusur. Două rezerve și una în folosință. I-or fi ajuns ortacului pe drum.

Derularea tranzacțiilor era foarte riscantă. Trecerea oricui dintr-o baracă în alta era interzisă. Dacă era prins, era pălmuit.